

Т.І. Гончарук, канд. екон. наук, доц., Українська академія банківської справи НБУ

МАКРОКОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЕКОНОМІКИ: СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

У статті розглядаються основні показники, які характеризують конкурентоспроможність у загальному, макроекономічному аспекті.

Ключові слова: макроекономічна та глобальна конкурентоспроможність; інтегральні індикатори, критерії та індекси конкурентоспроможності; «Золоті правила» досягнення високої конкурентоспроможності.

Постановка проблеми. Досягнення конкурентоспроможного стану українською економікою є важливою і нагальною проблемою сучасного розвитку держави.

Україна будує соціально орієнтовану ринкову економіку, очікує на присвоєння статусу держави з ринковою економікою та прийняття до СОТ, бере активну участь у процесах європейської та євроатлантичної інтеграції. Оскільки альтернативи глобалізації не існує [4, с. 88], то Україна не може бути неконкурентоспроможною в умовах нового міжнародного конкурентного порядку. Це розуміють як науковці, так і практики. На початку жовтня 2005 року Президент України підписав розпорядження № 1184/2005-рп “Про деякі питання забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в процесі європейської та євроатлантичної інтеграції”. Президент доручив Кабміну із залученням Національного банку “проаналізувати стан конкурентоспроможності національної економіки та визначити умови, необхідні для її забезпечення в процесі європейської та євроатлантичної інтеграції”. Президент також доручив за результатами цього аналізу до кінця 2005 р. підготувати аналітичний звіт “Конкурентоспроможна Україна” і організувати його громадське обговорення [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема конкурентоспроможності на сучасному етапі є настільки актуальною і широко досліджуваною, що можна вже говорити про певну систематизацію напрямків, шкіл, питань, авторів, рівнів дослідження тощо.

Перш за все, це питання досліджували класики економічної теорії А. Сміт, Д. Рікардо, Й. Шумпетер, відомі зарубіжні вчені Е. Вогель, Е. Ворнер, П. Друкер, Р. Ербе, П. Кругман, Р. Нельсон, Б. Олін, М. Портер, Д. Репкін, Д. Сакс, Р. Солоу, Дж. Стренд, Дж. Харт, Е. Хекшер тощо.

Значний вклад у дослідження проблем конкурентоспроможності внесли російські вчені: М. Гельвановський, О. Горбашко, С. Ємельянов В. Жуковська, О. Селезньов, І. Трофімова, Р. Фатхутдінов, М. Чертко, а також українські: Ю. Бажал, Я. Базилюк, І. Білецька, О. Білорус, Б. Губський, А. Кузьміна, Ю. Мацейко, Л. Піддубна, О. Шнипко, Л. Яковенко.

Якщо ж говорити про проблеми вимірювання та оцінки конкурентоспроможності, то безпосередньо цим питанням присвятили свої праці російські дослідники В. Петров та О. Постюшков, українські – Л. Антонюк, Б. Буркинський, С. Купринюк, В. Сацик, О. Стрелець.

Метою статті є аналіз показників конкурентоспроможності в макроекономічному аспекті та наголошення на актуалізації необхідності забезпечення інформаційної бази для їх обчислення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Питання оцінки конкурентоспроможності на рівні країни в цілому розглядаються в багатьох монографіях і наукових статтях. Вивчаючи конкурентоспроможність, окремі дослідники пропонують враховувати відсутність єдиної методології обліку та статистики, необхідність єдності методології кількісних оцінок тощо [8, с. 397-405], а також пропонують у центр уваги поставити визначення стану розвитку ринкової інфраструктури [7].

Пропонується аналізувати конкурентоспроможність країни не тільки на певних ринках, а й використовуючи узагальнюючі (інтегральні) індикатори, які комплексно характеризують конкурентоспроможність країни на всіх зовнішніх ринках одночасно [8, с. 397-405].

А в цілому ж робиться висновок, що головними індикаторами переходу до інформаційної економіки є зміни в структурі валового внутрішнього продукту, які виявляються у збільшенні питомої ваги третинних галузей, зокрема у зростанні обсягу кінцевого продукту інформаційних галузей (електроніки, телекомунікацій, інформаційних послуг) [3, с. 101].

Вимірювання конкурентоспроможності може проводитися за широким спектром показників на всіх рівнях дослідження [6]. На макроекономічному і глобальному рівнях застосовуються як традиційні (“жорсткі”) показники, які досить точно вимірюються кількісно, так і “м’які”, які вимірюються значно гірше і досить часто спираються на репрезентативні опитування.

Умовно всі показники конкурентоспроможності можна поділити на “зовнішні”, які характеризують країну як суб’єкт світової економіки, та “внутрішні”, які вимірюють ступінь її привабливості як об’єкта для іноземних інвестицій. Деякі показники можуть одночасно характеризувати як “суб’єктність”, так і “об’єктність” країни.

Світовий щорічник конкурентоспроможності (World Competitiveness Yearbook – WCY) Міжнародного інституту менеджменту й розвитку (International Institute for Management and Development – IIIMD) і Глобальний звіт конкурентоспроможності (Global Competitiveness Report) Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum – WEF) використовують понад 300 показників для порівняльного аналізу конкурентоспроможності різних країн. В узагальненому контексті сформульовано відомі “Золоті правила” досягнення високої конкурентоспроможності [5].

Методологія визначення світової конкурентоспроможності базується на інтегральному зважуванні восьми факторів, кожний з яких має свої критерії підрахунку:

- 1) національна економіка (макроекономічне оцінювання на основі 48 критеріїв);
- 2) участь у міжнародних економічних зв’язках (оцінювання ступеня інтернаціоналізації економіки на основі 61 критерію);

- 3) держава (оцінювання впливу державної політики на конкурентоспроможність на основі 55 критеріїв);
- 4) фінанси (оцінювання фінансового ринку та якості фінансових послуг на основі 45 критеріїв);
- 5) інфраструктура (оцінювання комплексу промислової інфраструктури, у тому числі енергетики, на основі 45 критеріїв);
- 6) управління на рівні фірми (оцінювання якості управління за 38 критеріями);
- 7) наука і техніка (оцінювання стану сфери НДДКР за 42 критеріями);
- 8) людський фактор (оцінювання наявності та кваліфікації робочої сили, ставлення до праці, стану здоров'я, життєвих цінностей тощо за 56 критеріями).

Всього використовується 381 критерій оцінювання.

Окрім коефіцієнта конкурентоспроможності, у межах Світового економічного форуму розраховуються також індекс зростання та індекс ринкового зростання, які враховують темпи економічного зростання та розміри внутрішнього ринку країни. За даними другого із найбільш відомих швейцарських дослідницьких центрів – Світового економічного форуму (WEF), Україна у 2005 році посіла 84-те місце за рейтингом індексу зростання конкурентоспроможності (GCI), піднявшись на дві сходинки (з 86-го) порівняно з 2004 р. (для порівняння: Латвія посідає 44-те місце, Казахстан – 61-ше, Азербайджан – 69-те, Російська Федерація – 75-те, Вірменія – 79-те, Молдова – 82-ге) [11].

У цілому, вимірювання глобальної конкурентоспроможності дають уявлення про потенціал тієї чи іншої країни з точки зору середньострокового (5-10 років) економічного зростання.

Окремі дослідники пропонують власні формули розрахунку (статичні та динамічні) макроекономічної конкурентоспроможності країни з урахуванням як кількісних, так і якісних параметрів функціонування національної економіки [6]:

$$КСП_{(макс)} = \frac{P}{L} \cdot Q, \quad (1)$$

де

P – ВВП,

L – кількість зайнятих;

Q – якість ВВП:

$$Q = \left(\frac{екс.}{імп.} \right) A + \left(\frac{екс.}{зовн.борг} \right) B + \left(\frac{htP}{P - htP} \right) C, \quad (2)$$

де

htP – продукція високотехнологічних галузей;

A – середньоарифметичне з експорту та імпорту у ВВП;

B – середньоарифметичне з експорту та зовнішнього боргу у ВВП;

C – постійний коефіцієнт еластичності, який дорівнює 0,5 (середньоарифметичне з високотехнологічної та іншої продукції у ВВП).

В окремих випадках порівняння країн технологічну структуру ВВП можна оцінювати за структурою експорту, а продуктивність праці – за виробництвом ВВП на душу населення. Головне, щоб використовувалися порівнянні дані.

Запропонована формула є статичною (її можна обчислювати кожного року), в якій перший член (P/L) фактично є показником макроекономічної продуктивності праці, а якість ВВП (Q) визначається за станом торговельного балансу країни, її платоспроможності та з урахуванням структури ВВП на предмет використання високих технологій. Якщо зважена сума трьох факторів якості ВВП > 1 , то наш показник конкурентоспроможності країни буде вищим за звичайну макроекономічну продуктивність праці. Це означає, що за однієї величини показника для деяких країн конкурентоспроможність тієї країни буде вищою, у якої будуть кращими якісні параметри економічного розвитку, тобто яка має позитивний торговельний баланс, низьку зовнішню заборгованість і більш високотехнологічну структуру економіки.

Формулу можна легко перетворити у динамічну. Для цього необхідно зробити поправку обох компонентів формули на їх середньорічну динаміку за останні декілька років (3-5). Тоді формула матиме такий вигляд:

$$КСП_{(мак)} = \left(\frac{P}{L} \cdot r_1 \right) \cdot (Q \cdot r_2), \quad (3)$$

де r_1, r_2 – середньорічні темпи зростання відповідних компонентів формули.

Введення показника “якості ВВП” – економічного розвитку в цілому, надає математичну можливість пояснити той факт, що макроконкурентоспроможність може підвищуватися за умов стабільного ВВП, або навіть такого, який знижується. Тобто конкурентоспроможність не завжди взаємопов’язана із зростанням ВВП, але завжди – з підвищенням якості життя. Фізичний сенс цього явища базується на наступних реальних обставинах, що проявляються на мікрорівні, де конкурентоспроможність асоціюється з підвищенням тривалості використання товарів (надійності продукції); здешевленням обслуговування товарів тривалого користування; зниженням енергоспоживання і т. ін.

Запропонована формула, таким чином, дає можливість порівнювати структурні компоненти показника якості економічного розвитку різних країн світу і робити рекомендації для макроекономічної політики держави щодо підвищення конкурентоспроможності.

Формула може бути модернізована у відповідності до бази даних і вимог дослідника.

Практична значимість та актуальність досягнення Україною конкурентоспроможного стану в умовах розвитку глобалізаційних та інтеграційних процесів призводять до визначення цієї категорії у загальному, макроекономічному аспекті як “...здатність підтримувати усталені темпи зростання ВВП (у постійних цінах) у розрахунку на душу населення...” [9, с. 26].

Отже, конкурентоспроможність економіки країни в цілому (макрорівень) характеризується сталим і якісним економічним зростанням,

що передбачає складну та розвинену структуру економіки країни. Макроконкурентоспроможність визначається ще як здатність країни-геополітичного суб'єкта до самостійного політичного розвитку та успішного економічного змагання з іншими країнами [2, с. 75].

Висновки. Отже, дослідження проблеми показників конкурентоспроможності на всіх рівнях економічних суб'єктів (в нашому випадку – на макрорівні) має не тільки значне теоретичне (подальший розвиток теорії конкурентоспроможності трансформаційних економічних систем), а й практичне значення – забезпечення достовірними фактичними та статистичними даними відповідних міжнародних та вітчизняних організацій з метою визначення реальної конкурентоспроможності України у глобальному економічному просторі. Неприпустимою є ситуація, коли у 2003 р. швейцарський Міжнародний інститут менеджменту й розвитку (IMD) не зміг отримати з України дані, які визначаються більш ніж за 300 критеріями, і включити її до найбільш глибокого аналізу конкурентоспроможності країн та окремих регіонів [1]

Список літератури

1. Брыль Р. Рентген конкурентоспособности // Украинская Инвестиционная Газета. – 2003. – № 24-25. – С. 16.
2. Гельвановский М., Жуковская В., Трофимова И. Конкурентоспособность в микро-, мезо- и макроуровневом измерениях // Российский экономический журнал. – 1998. – № 3.
3. Інноваційна стратегія українських реформ / Гальчинський А.С., Геєць В.М., Кінах А.К., Семиноженко В.П. – К.: Знання України, 2002. – 326 с.
4. Лощинин М. Памяти Ильи Пригожина // Економіст. – 2005. – № 1. – С. 65-97.
5. Огляд економічних індексів. Вип. 2. – К., Мінекономіки, 2004. – С. 4.
6. Петров В. Конкурентоспособность // РИСК: ресурсы, информация, снабжение, конкуренция. – 1999. – № 4. – С. 4.
7. Селезнев А.З. Конкурентные позиции и инфраструктура рынка России. ЦЭМИ РАН. – М.: Юристъ, 1999.
8. Селезнев А.З. Методологические аспекты анализа конкурентоспособности // Экономическая теория на пороге XXI века / Под ред. Ю.М. Осипова, В.Т. Пуляева. – СПб., ТОО ТК “Петрополис”, 1996. – 416 с.
9. Шнипко О. Нагромадження основного капіталу як фактор конкурентоспроможності економіки // Економіка України. – 2005. – № 7. – С. 23-35.
10. www.compete.org.ua.
11. World Economic Forum – Growth Competitiveness Index rankings 2005 and 2004 comparisons // www.weforum.org.

Summary

Basic indexes, which characterize a competitiveness in general, macroeconomic aspect, are examined in the article.